TECHNICAL TRANSACTIONS | CZASOPISMO TECHNICZNE
ARCHITECTURE | ARCHITEKTURA
2-A/2014

MAGDALENA JAGIEŁŁO-KOWALCZYK*

FORMS OF INHABITANTS' PARTICIPATION IN THE SHAPING OF THEIR PLACES OF RESIDENCE. THE IDEA, SPECIFICITY, PROBLEMS

FORMY UDZIAŁU MIESZKAŃCÓW W KSZTAŁTOWANIU WŁASNYCH MIEJSC ZAMIESZKANIA. IDEA, SPECYFIKA, PROBLEMY

Abstract

The idea of sustainable development is being intensively extended with issues related to social participation. The society's share in the formation of its own places of residence assumes various forms – from the immaterial dimension of interpersonal relations to entirely measurable participation in the process of designing, realizing and maintaining houses and estates. The future brings many more forms of such participation developed on the basis of communications, technical and technological potential that is less and less limited. However, we should ask ourselves the following question: which of these forms can be used to an extent under defined conditions in certain countries, regions and districts?

Keywords: participation, community, place of residence, idea, specificity

Streszczenie

Idea zrównoważonego rozwoju poszerza się coraz intensywniej o zagadnienia związane z partycypacją społeczną. Udział społeczeństwa w tworzeniu własnych miejsc zamieszkania przyjmuje różne formy, począwszy od niematerialnego wymiaru relacji międzyludzkich, na całkowicie wymiernym udziale w procesie projektowania, realizacji i użytkowania domów i osiedli skończywszy. Przyszłość niesie ze sobą jeszcze więcej form takiej partycypacji, rozwijanych w oparciu o coraz bardziej nieograniczone możliwości komunikacyjne, techniczne i technologiczne. Należy jednak zadać sobie pytanie: które z tych form i jak ograniczonych można stosować w specyficznych warunkach konkretnych krajów, regionów, dzielnic?

Słowa kluczowe: partycypacja, społeczność, miejsce zamieszkania, idea, specyfika

* D.Sc. Ph.D. Arch. Magdalena Jagiełło-Kowalczyk, Institute of Urban Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

1. Introduction

One of the major requirements of Green Architecture is respect for the user manifesting itself in the formation of a housing environment which aims directly at a precisely defined user's needs. Numerous developed countries across the world already treat certain principles of sustainable design as a standard. This mostly refer to those principles which are directly related to the economic conversion rate and a clearly defined impact on people's health, especially their physical health which is more measurable. Thus, it is about energy saving (thermal insulation, the shape of the volume of a building, orientation with respect to the cardinal points etc.), using alternative energy sources (solar collectors, photovoltaic cells, wind power plants, heat pumps etc.) and applying the 3R principle – reduce, reuse, recycle (waste segregation, household treatment plants, closed water circulation, light constructions etc.). The slogans of respect for the surroundings and respect for the users were less popular on account of their less measurable character. However, both notions were finally revived. More and more frequently, the question of the context is the priority in the process of shaping housing investments. Unfortunately, this does not refer to our country even though we are pursuing it firmly. In some states, the question of respecting the user is beginning to outshine the remaining rules of Green Architecture which can be seen in the society's share in the management of its matters called social participation. This undoubtedly right idea is expanding – sometimes it is treated as a remedy for all ills. But is it really good? We must have a close look at its operation in other countries. To what extent can it be implemented under Polish circumstances?

2. The idea

In the European Union, the phenomenon of social participation has been noticeable since the 1990s. It functions at the level of EU institutions and national solutions. It is supposed to offer a response to the virtual crisis of liberal democracy which can be observed in Western countries[1]. In 1954, the United States announced the *Housing Law*[2] that guaranteed the inhabitants' participation in planning activities – it was the first legal act of this type. There was a growing conviction that the planning process should be a dialogue instead of an imposed regulation. Paul Davidoff's proclamation[3], published in 1965, had an unusually strong impact upon the American planning thought and, consequently, upon practice. The author encourages urban designers to represent the interests of every group and person, including the least privileged ones. He treats planning as a policy of settling social issues, whereas an urbanist appears as a barrister representing various groups' interests. Davidoff's message strongly influenced the introduction of residents' participation into the formal planning process around the world.

---

[1] Sadura P., Erbel J., *Partycypacja jest trendy!* [in:] *Partycypacja*, *Przewodnik Krytyki Politycznej*, ed. Erbel J., Sadura P., Krytyka Polityczna, Warsaw 2012, p. 383.

[2] Majer A., *Miasta Ameryki*, PWN, Warsaw 1999, p. 119.

[3] Davidoff P., *Advocacy and Pluralism in Planning*, Journal of the American Institute of Planners, Vol. 31, No. 4, 1965, p. 331-338.

With reference to local development, social participation, i.e. society members' voluntary share in public activity, means partnership in the self-government and inhabitants' actions[4]. In this regard, local communities have the following instruments at their disposal: elections, referendums, social consultancies, administrative proceedings and direct actions. Owing to elections, a community can identify itself with a certain programmatic course without actual participation in the management of public matters. In practice, referendums are used for solving a limited number of defined issues. Social consultancies are based upon the specification of needs and social opinions as well as ideas for solving problems. Filing administration-related complaints and conclusions is part of administrative proceedings. Direct actions may assume the form of manifestations, happenings and demonstrations. They aim at rendering certain moods and emotions being rarely translated into specific measures[5]. The assignment of participation is to produce a bond between the society and institutions[6]. "Man's participation in matters which actually concern him include a human being's elementary rights that build up the democratic system"[7].

One can distinguish defined levels of participation of which the lowest ones just feign related activities being based on the society's ignorance and defined as manipulation and therapy[8]. The first step towards reliable participation is information which does not give the possibility of taking a stance or negotiating. Most consultancies are apparent, too – they are often followed by decisions completely independent of their results. The next level assumes inviting some representatives of a given community to take part in the proceedings and decision taking with the assumption that they will be outvoted in practice. Partnership between the citizens and the authorities in decision making is related to the necessity of very good community organization and the attainment of means for remunerations for people held responsible before the community. At the following level, the residents already have a defined ability to take decisions being responsible for the implemented programmes in a real manner. The top level is the full nationalization of authority through the construction of the social forms of companies having direct contact with the source of financing.

Democracy, which aims at the ideal of a civic society, is currently focused on the development of the forms of direct democracy. It is expected to support the citizens' direct influence on their state in the shape of elections. The formation of the space around man – the space we commune with every day, especially the nearest one – requires the participation of the most interested people – the inhabitants themselves.

---

[4] *Narastające dysfunkcje zasadnicze dylematy konieczne działania, raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, collective work, Małopolska School of Public Administration, Foundation for Economy and Public Administration, Krakow 2013, p. 108.

[5] More in: Zieliński M., *Wpływ czynników antropogenicznych na kształtowanie krajobrazu, w kontekście procesów projektowych i partycypacji społecznej*, doctoral dissertation, Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Krakow 2013, p. 100.

[6] Bartkowski J., *Tradycje partycypacji w Polsce*, [in:] *Partycypacja publiczna O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, ed. Olech A., Institute of Public Matters, Warsaw 2011, p. 26-44.

[7] Pawłowska K., *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu. Partycypacja społeczna, debata publiczna, negocjacje*, Cracow University of Technology Press, Krakow 2008, p. 120.

[8] Arnstein S.R., *A Ladder of Citizen Participation*, Journal of the American Institute of Planners JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, p. 216-224.

3. Specificity

Talking about social participation, we must allow for differences in legislation, in the involved countries' wealth and the nations' mentality. The reasons for which the idea of participation came into being differed, too. The mid-twentieth century brought along a wave of social movements, such as actions for equal rights for the black population or the protection of civil rights, to the United States of America. More and more frequently, the inhabitants' organizations were formed spontaneously in poor districts. Even though they did not have precisely formulated objectives and they did have problems with the coordination of actions, they undoubtedly became an element of a reaction to the centralized system of power and a link in the transition from representative democracy to participative democracy[9]. These days, planning in the USA is decentralized: the federal government, the local authorities and the inhabitants take part in it. Every state has its separate procedures and regulations within the local law which realize the policy of spatial development in various manners.

In most European countries, planning begins at the central level and is regulated by appropriate parliamentary laws[10]. Only then the local authorities deal with management planning. At this stage, a local population starts cooperating to a large or small extent. In Poland, social participation is legally binding in the form of social consultancies carried out while elaborating on Local Spatial Management Plans[11]. This term emerged here in the late 1990s being related to the decentralization of authority which resulted from an administrative reform. The citizens' long-awaited impact upon their own matters, including those connected with their place of residence, simply had to come true.

In Western Europe, the society's participation in the formation of its places of residence can be easily noticed today. It is more and more evident at the stages of design and realization. Local communities powerfully influence the manner of using a housing estate or a district as well. Founding inhabitants' associations and foundations that cooperate with them is becoming a frequent phenomenon[12]. They use experts' advice being deeply engaged in the development of their own places of residence. The inhabitants' associations remain in partner relationships with the communes playing the field at the design level, in the construction process and within the scope of management. Their members include apartment owners and tenants. In accordance with the binding concept, personal involvement conditions the formation of a friendly, sustainable environment. The residents organize and take part in workshops determining the manners of developing land, both by natural persons and employed firms. In many cases, each estate/district dweller signs an agreement with the association declaring the maintenance of a given area with all the consequences of such a choice. The associations

---

[9] Sanoff H., *Community Participation Methods in Design and Planning*, John Willey and Sons, New York 2000, p. 2.

[10] http://pspe.gridw.pl (accessed: 20.02.2014).

[11] Law of March 27, 2003 *On spatial planning and management*, GRLG 2003 No. 80 It. 717.

[12] Jagiełło-Kowalczyk M., *Koordynacja środowiskowa w kształtowaniu zrównoważonych inwestycji mieszkaniowych*, Monograph 418, series Architecture, Cracow University of Technology Press, Krakow 2011, p. 90.

have developed their own information systems. They publish bulletins including significant local items of news, reports, descriptions of working groups' activities and experiences, information concerning supply and demand, interviews etc. Such working groups as the green group, the group for building faults, for car sharing, for traffic safety, for the Internet etc. are all active on the site. The inhabitants' decision-making potential is so considerable that they decide who can purchase or rent a house or a flat[13]. The following question arises here: will the idea – which will perhaps work perfectly in Germany or the Netherlands – be assimilable in different countries, different nations and different societies? To the Polish generation which remembers the socialist epoch well, housing associations also known as cooperative apartment corporations appear as nests of corruption and total manipulation of resources and people. The climax of absurdities related to their operation fell on the 1980s. Nowadays, the aforementioned inhabitants' associations are coming into existence in countries which know socialist creations from the media only so they cannot fully understand the specificity of that economy and those social circumstances. To observers coming from the former "East bloc", contemporary Western European associations may sometimes ominously resemble their housing cooperatives. Perhaps today, without all the bad habits and under market economy, such a formula will be successful in some places. But are we – Poles – ready to borrow this type of solutions? The EVA Foundation has been functioning in the Dutch city of Culemborg since 1994[14]. Its main assumptions include bio-ecological construction in the broadest sense of the word, attention to the natural and agricultural conditions, integration of various functions and techniques as well as a resident's very wide participation. Cooperation between the commune and the foundation combined with the inhabitants' high involvement brought an effect in the shape of the sustainable housing estate of Lanxmeer[15] located on the water intake grounds in the vicinity of the water tower. This localization resulted from a compromise between the parties and far-reaching obligations in the question of preserving the natural, mostly agricultural character of the surroundings. Emphasis was also placed upon the application of sustainable building materials as well as the social, cultural, scenic and economic aspects. It seems that here, especially in relation to the characteristic location, the residents' farthest-reaching impact on the estate's financial, organizational and personal matters is justified. However, while looking at the Polish conditions, examples of intentional actions "to spite" the neighbours seem commonplace. How to define the extent to which one inhabitant may influence the other's fate?

How to define the limits of the common sense if not the ridiculousness of certain solutions? Let us look at the world's theme villages which aim at economic revival through the integration of a local community around issues related to a place of residence. They concentrate their activities on specific products, services or the culture of their region transforming them into a kind of tourist merchandise supposed to generate alternative incomes. Across the world, this interesting idea is mainly related to agricultural production from a given region with

[13] More on the working groups as well as the BEL foundation and association in Lanxmeer Bewonershandboek, Culemborg 2003, available at the BEL association and at the website: www.bel-lanxmeer.nl (accessed: 20.02.2014).

[14] After www.eva-lanxmeer.nl (accessed: 20.02.2014).

[15] Jagiełło-Kowalczyk M., *op. cit*., p. 91.

its culture, tradition and propagated sustainable development. This can be exemplified by Malzhausen in Upper Bavaria, Germany, Armschlag or Krummnußbaum, Austria. Malzhausen is a locality famous for cattle breeding. It offers culinary and entertainment country weekends or the historical oxen trail. Since 1985, Armschlag has been defined as the poppy village – you can eat poppy seed soup, poppy seed pikeperch fillet, poppy seed pasta, poppy seed omelettes with herb cheese or poppy seed cake here. You can also choose from a wide range of poppy products: poppy seed hand cream, poppy seed shower gel, poppy seed honey etc. Krummnußbaum is famous for nut growing which determines the attractiveness of this village. Among other places, the culture and tradition of this region is propagated by Bröbberow, Mecklenburg, Germany where the leitmotif is the local culture. Ybbsitz, Austria is a village concentrated on smithery – for instance, it organizes courses for apprentices in this trade. The Celtic Village in Schwarzenbach, Austria came into view owing to the discovery of the biggest Celtic town built under Julius Caesar in the eastern Alps. Its Celtic households and workshops were reconstructed, while the visitors were acquainted with local craftsmanship and art. The Korean towns of Pohang, Cheongju and Yeongju also match the idea based on cultural exchange. In this case, they enable the inhabitants to experience traditional Korean culture and the life of a rural community. Upper Canada Village, Ontario allows people to travel back in time to the year 1860 and become acquainted with various aspects of living in the countryside and in a small town in that period. Sustainable development is propagated by Ingenried, Upper Bavaria, Germany which functions in the spirit of renewable energy[16]. Transferring the idea of theme villages onto the Polish ground resulted in the formation of several places. The strategy of the development of the commune of Wierzbinek[17] was based upon the utilitarian and symbolical meaning of the name of this village (in Polish, *wierzba* means willow) – "The Commune of Wierzbinek as the world's willow centre". Within the implementation of the strategy, a collection of fast-growing willows was planted, while live willow constructions were built in the gardens. The 16th All-Polish Willow and Wicker Trade Fair took place in 2013. Sierakowo Sławieńskie is a small village in the commune of Sianów, the district of Koszalin which functions under the name of the Hobbit Village[18]. Almost one fifth of the inhabitants got involved in the formation of this theme village, spontaneously at first. Three years later, the Hobbiton association was established. The self-government of the commune of Sianów, some scouts and students helped the inhabitants to build the village. There were subsidies from the Foundation for Supporting the Countryside, the Foundation for Developing Philanthropy in Poland, the Bathory Foundation and the Polish-American Foundation for Freedom. The village have already participated in ten projects concerning both the theme village and the integration of its inhabitants, cultural heritage and nature protection. The village of Aniołowo works as the Village of Angels with the Common Room "At the Good Angel" and the Angel's Corner on the former illegal landfill site. The Angel Lovers Rally is organized here every year[19]. The Lublin District has the Apiarian Village (Pszczela Wola), the Smithery Village (Wojciechów), the Pottery Village

[16] http://www.wioskitematyczne.org.pl (accessed: 20.02.2104).

[17] http://www.wierzbinek.pl (accessed: 20.02.2104).

[18] http:// www.sierakowo.wioskitematyczne.org.pl, www.hobbici.pl (accessed: 20.02.2104).

[19] http://www.naszeaniolowo.pl (accessed: 20.02.2104).

(Łążek Garncarski), the Pumpkin Village (Zaliszcze) and the Tartar Village (Studzianka). More than one hundred theme villages have been initiated since the year 2000; around sixty of them are still active[20]. Undoubtedly, such a manner of activating communities helps to specify the image of the surroundings, give them defined character, improve the living conditions; sometimes it directly increases the inhabitants' wealth. Looking a bit closer at these forms of participation, however, one can see that not everyone is interested in them. If the published data say that one fifth of the inhabitants identify themselves with a certain idea[21], what about the remaining four fifths? They not only refuse to take part in these forms of activity but also distance themselves from them or even feel ashamed of them. Let us ponder upon the scale of this phenomenon again. While the idea of activating social groups within a defined theme is creative, it cannot be imposed on the entire community of a village, a housing estate or a district. What may be attractive for a little while or in a given situation need not work every day and under any circumstances.

4. Local problems

The years of the functioning of social participation mechanisms in Poland mark a good period in this field. However, some serious disadvantages concerning the community's involvement in general matters have emerged, too[22].

We can enumerate several basic problems. One of them is the fact that the local authorities do not really want to include the citizens in public matters which is usually reported by nongovernmental organizations. Another significant problem, exposed by self--governmental communities, is the lack of professionalism observed in nongovernmental organizations which aim at realizing their particularist interests. Both the local authorities and the nongovernmental organizations indicate that the inhabitants themselves are not interested in public matters being reluctant to get engaged in the authorities and the organizations' initiatives. Frequently, in spite of using legal regulations and allocating adequate financial means for education, local communities' involvement is unsatisfactory – in many situations, it moves towards routine, instrumentation and ostentation. On one hand, there is the inhabitants' ignorance and disinterest in their own self-governmental community's matters; on the other hand – unusually strong interest directed at the realization of individual interests under the guise of participative actions. By the way, these individual interests are often mutually exclusive which makes room for serious conflicts. Another outlook reveals disregard for citizenly organizations while forming public policies, ill will or simply a lack of knowledge within this scope presented by the clerical staff, delayed initiation of social consultancies and unclear choice of participants.

A response to these problems includes participation forms in the shape of programmes supervised by the City Offices remaining in accordance with the European Union's strategy. They make it possible to transfer resources for investments related to the formation

---

[20] http://www.wioskitematyczne.org.pl (accessed: 20.02.2104).

[21] *Ibidem*.

[22] *Narastające dysfunkcje*…, *op. cit*., p. 108.

of a housing environment within social consultancy, participative budget and social participation. The participative budget, being the District Councils' initiative, assumes allocating a part of the budget means for the realization of submitted designs in a sequence defined by the residents. New experiences carry initiatives which involve the inhabitants in the preparation of the concepts of projects. In our country, they include *Future City Game*[23] or *Active Citizens*[24] developed by the British Council. The Polish editions of this game took place in Warsaw, Lodz, Krakow, Gdansk, Poznan and other cities. They took up a number of important themes in the form of workshops with the participation of representatives of the inhabitants, the nongovernmental associations and the City Office, architects, urban planners, artists, sociologists etc. The workshop form provides for interdisciplinary teamwork resulting in ideas which concern the theme of the game. The best concepts are selected through vote and discussion. The game facilitates a social dialogue between the parties, whereas its formula gives a chance of translating the developed visions into the City Office's specific measures. The Community Initiative Programme URBACT aims at working out and implementing solutions related to city revitalization with the participation of society[25] as well as creating international exchange of experiences among cities. Projects within the URBACT programme include Joining Forces: Metropolitan Governance and Competitiveness of European Cities Joining Forces[26] and USER Changes and conflicts in using urban spaces[27]. The basis for these projects is the users' engagement in the design and management of public space. It is supposed to decrease the number of conflicts and consequently give the possibility of creating friendly and safe urban spaces.

5. Summary

Progressing changes in the manner of using cities, new needs, habits and trends in the exploitation of spaces, including those meant for residence, make the potential cause of rising conflicts between the users, the authorities and the organizations that take part in the formation of these spaces. Therefore, a challenge for the manner of designing and managing a city appears. The role of its users is becoming more and more important for these processes. It is hard not to appreciate their experiences in the comprehension of the manners of perceiving the surroundings and preferences concerning the usage of urban spaces. It is the basis for defining conflicts around them. The idea of social participation was born of the need to involve the users in activities related to their surroundings. This idea emerged in various countries at a different time and with different intensity. It takes on diverse forms, too. It is very important to have a searching look at its application in these countries taking their political, economic and natural conditions but first of all the communities' habits,

[23] http://rewitalizacja.krakow.pl (accessed: 26.02.2104).

[24] http://rewitalizacja.krakow.pl (accessed: 26.02.2104).

[25] www.funduszestrukturalne.gov.pl (accessed: 26.02.2104).

[26] http://irm.krakow.pl/pl/urbact_urbact_ii_-_joining_forces.html (accessed: 26.02.2104).

[27] Haupt P., *U mnie na Azorach…Użytkownik a obraz przestrzeni publicznej*, paper for the All-Polish Scientific Conference "The Social Role of Architecture", Nowy Targ, December 6–7, 2013, unpublished materials.

behaviours and culture into consideration. Its implementation under Polish circumstances should only happen after its careful adjustment to the specificity of our country and the complex profile of its communities. The kinds and intensiveness of participative actions must be treated selectively being adjusted to specific places and cases. The rights of this part of a community, which does not want to participate in shared activities, must be observed.

The sociological, political and economic aspects influence the image of residential areas. The general diagnosis of the state of participation in Polish self-governments is not favourable. Its causes are in abundance, including the rare application of innovative, interactive tools and the lack of so-called feedback information. It concerns both new realizations and areas under rehabilitation. In spite of all, it would be impossible to overlook the fact that more and more citizens of our country are convinced of the necessity and possible effectiveness of common actions for the sake of the space around us and our place of residence. An answer to such a need could be a community's participation in international and European programmes whose intention is to perceive the inhabitants as coauthors of specific projects. However, their participation ought to be well thought-out, appropriately guided and carefully adjusted to the specificity of the surroundings.

References

[1] Sadura P., Erbel J., *Partycypacja jest trendy!* [in:] *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, ed. Erbel J., Sadura P., Krytyka Polityczna, Warsaw 2012.

[2] Majer A., *Miasta Ameryki*, PWN, Warsaw 1999.

[3] Davidoff P., *Advocacy and Pluralism in Planning*, Journal of the American Institute of Planners, Vol. 31, No. 4, 1965.

[4] *Narastające dysfunkcje zasadnicze dylematy konieczne działania, raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, collective work, Małopolska School of Public Administration, Foundation for Economy and Public Administration, Cracow 2013.

[5] Zieliński M., *Wpływ czynników antropogenicznych na kształtowanie krajobrazu, w kontekście procesów projektowych i partycypacji społecznej*, doctoral dissertation, Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Cracow 2013.

[6] Bartkowski J., *Tradycje partycypacji w Polsce, [in:] Partycypacja publiczna O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, ed. Olech A., Institute of Public Matters, Warsaw 2011.

[7] Pawłowska K., *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu. Partycypacja społeczna, debata publiczna, negocjacje*, Cracow University of Technology Press, Cracow 2008.

[8] Arnstein, S.R., *A Ladder of Citizen Participation*, JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969.

[9] Sanoff H., *Community Participation Methods in Design and Planning*, John Willey and Sons, New York 2000.

[10] http://pspe.gridw.pl

[11] Law of March 27, 2003, *On spatial planning and management*, GRLG 2003 No. 80 It. 717.

[12] Jagiełło-Kowalczyk M., *Koordynacja środowiskowa w kształtowaniu zrównoważonych inwestycji mieszkaniowych*, Monograph 418, series Architecture, Cracow University of Technology Press, Cracow 2011.

[13] http://www.bel-lanxmeer.nl

[14] http:// www.eva-lanxmeer.nl

[15] http://www.wioskitematyczne.org.pl

[16] http://www.wierzbinek.pl
[17] http:// www.sierakowo.wioskitematyczne.org.pl, www.hobbici.pl
[18] http://www.naszeaniolowo.pl
[19] http://www.wioskitematyczne.org.pl
[20] http://rewitalizacja.krakow.pl
[21] http://www.funduszestrukturalne.gov.pl
[22] http://irm.krakow.pl/pl/urbact_urbact_ii_-_joining_forces.html
[23] Haupt P., *U mnie na Azorach…Użytkownik a obraz przestrzeni publicznej*, paper for the All-Polish Scientific Conference "The Social Role of Architecture", Nowy Targ, December 6–7, 2013, unpublished materials.

1. Wstęp

Jednym ze sztandarowych wymogów Green Architecture jest szacunek dla użytkownika. Przejawia się on m.in. kształtowaniem środowiska mieszkaniowego w sposób starannie celowany w potrzeby tegoż użytkownika – bardzo konkretnie zdefiniowanego. Wiele rozwiniętych krajów świata zasady projektowania zrównoważonego traktuje już jako standard. Dotyczy to przede wszystkim tych zasad, które mają bezpośredni związek z przelicznikiem ekonomicznym i jasno sprecyzowanym wpływem na zdrowie ludzi, w tym szczególnie to bardziej wymierne, czyli zdrowie fizyczne. Mowa tu więc o energooszczędności (izolacyjność termiczna, kształt bryły budynku, orientacja w stosunku do stron świata itp.), korzystaniu z alternatywnych źródeł energii (kolektory słoneczne, baterie fotowoltaiczne, siłownie wiatrowe, pompy ciepła itp.) i zasadzie 3R – *reduce*, *reuse*, *recycle* (segregacja śmieci, oczyszczalnie przydomowe, zamknięty obieg wody, lekkie konstrukcje itp.). Szacunek dla otoczenia i szacunek dla użytkownika to hasła, które spotykały się z mniejszym zrozumieniem ze względu na swój mniej wymierny charakter. I dla tych pojęć nadszedł jednak renesans. Kwestia kontekstu jest coraz częściej priorytetowa w procesie kształtowania inwestycji mieszkaniowych. Niestety jeszcze nie w naszym kraju, choć dzielnie do tego zmierzamy. Kwestia zaś szacunku dla użytkownika od pewnego czasu zaczyna w niektórych państwach przyćmiewać wręcz inne zasady Green Architecture. Przejawia się ona udziałem społeczeństwa w zarządzaniu jego sprawami i funkcjonuje pod nazwą partycypacja społeczna. Ta niewątpliwie słuszna idea zatacza coraz szersze kręgi i zaczyna być niekiedy traktowana jako lek na całe zło. Czy jednak do końca słusznie? Potrzebne jest dokładne przyjrzenie się, jak ta koncepcja sprawdza się w innych krajach i w jakim stopniu można ją implementować do warunków polskich?

2. Idea

W Unii Europejskiej zjawisko partycypacji społecznej jest zauważalne od lat dziewięćdziesiątych XX w. Funkcjonuje na poziomie instytucji unijnych i rozwiązań narodowych. Upatruje się w nim odpowiedzi na swoisty kryzys demokracji liberalnej, który zaistniał

w krajach Zachodu[1]. W Stanach Zjednoczonych już wcześniej, bo w 1954 roku powstała ustawa mieszkaniowa[2] zapewniająca udział mieszkańców w działaniach planistycznych. Była ona pierwszym tego typu aktem prawnym. Coraz silniej ugruntowywało się przekonanie, że proces planistyczny powinien być dialogiem, a nie narzuconym przepisem. Niezwykle silny wpływ na amerykańską myśl planistyczną, a w ślad za nią praktykę, miała opublikowana w roku 1965 odezwa Paula Davidoffa[3] , w której nakłania urbanistów do reprezentowania interesów wszystkich grup i osób, również tych najmniej uprzywilejowanych. Traktuje on planowanie jako politykę rozstrzygania kwestii społecznych, zaś urbanista jawi się u niego jako adwokat reprezentujący interesy różnych grup. Przesłanie Davidoffa miało znaczący wpływ na wprowadzenie partycypacji mieszkańców do formalnego procesu planowania na całym świecie.

Partycypacja społeczna, czyli dobrowolne uczestnictwo członków społeczeństwa w działalności publicznej, w odniesieniu do rozwoju lokalnego oznacza partnerstwo w działaniach samorządu i mieszkańców[4]. Społeczności lokalne mają w tej kwestii do dyspozycji następujące instrumenty: wybory, referendum, konsultacje społeczne, postepowanie administracyjne, akcje bezpośrednie. Dzięki wyborom, społeczność ma możliwość identyfikacji z pewną drogą programową, nie bierze jednak faktycznego udziału w zarządzaniu sprawami publicznymi. Referenda, wykorzystywane są w praktyce do rozwiązywania niewielkiej liczby określonych spraw. Konsultacje społeczne opierają się na zidentyfikowaniu potrzeb i poznaniu opinii społecznych oraz pozyskaniu pomysłów dla rozwiązywania problemów. Składanie skarg i wniosków związanych z administracją publiczną wchodzi zaś w skład postępowania administracyjnego. Akcje bezpośrednie mogą przybrać formy manifestacji, happeningów lub demonstracji. Mają one za zadanie zobrazowanie pewnych nastrojów i emocji, ale zazwyczaj nie przekładają się na konkretne działania[5]. Zadaniem partycypacji jest utworzenie więzi społeczeństwa z instytucjami[6]. *Uczestnictwo człowieka w sprawach, które w istotny sposób go dotyczą należy do podstawowych praw jednostki ludzkiej, na których zbudowany jest ustrój demokratyczny*[7].

---

[1] Sadura P., Erbel J., *Partycypacja jest trendy!* [w:] *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, red. Erbel J.,Sadura P., Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2012, s. 383.

[2] Majer A., *Miasta Ameryki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 119.

[3] Davidoff P., *Advocacy and Pluralism in Planning*, Journal of the American Institute of Planners, Vol. 31, No. 4, 1965, s. 331-338.

[4] *Narastające dysfunkcje zasadnicze dylematy konieczne działania, raport o stanie samorządności terytorialnej w Polsce*, praca zbiorowa, wyd. Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2013, s. 108.

[5] Więcej w: Zieliński M., *Wpływ czynników antropogenicznych na kształtowanie krajobrazu, w kontekście procesów projektowych i partycypacji społecznej*, praca doktorska, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Kraków 2013, s. 100.

[6] Bartkowski J., *Tradycje partycypacji w Polsce*, [w:] *Partycypacja publiczna O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, red. Olech A., wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2011, ss. 26-44.

[7] Pawłowska K., *Przeciwdziałanie konfliktom wokół ochrony i kształtowania krajobrazu. Partycypacja społeczna, debata publiczna, negocjacje*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008, s. 120.

Można wyróżnić określone szczeble partycypacji, z których najniższe pozorują tylko działania z nią zawiązane, bazując na niewiedzy społeczeństwa i określone są jako manipulacja i terapia[8]. Pierwszym krokiem do rzetelnej partycypacji jest informacja, która jednak nie daje możliwości ustosunkowania się do niej czy negocjacji. Również pozorne są w większości konsultacje, po których często zapadają decyzje zupełnie niezależne od ich wyników. Następny poziom zakłada zapraszanie przedstawicieli społeczności do udziału w obradach i możliwość udziału w podejmowaniu decyzji, ale z założeniem, że w praktyce będą przegłosowani. Partnerstwo w podejmowaniu decyzji między obywatelami a władzą wiąże się z koniecznością bardzo dobrej organizacji społeczności i pozyskania środków na wynagrodzenia osób odpowiedzialnych przed społecznością. Na następnym szczeblu, obywatele mają już określoną zdolność decyzyjną i odpowiadają w sposób rzeczywisty za wdrażane programy. Najwyższy szczebel to pełne uspołecznienie władzy przez budowanie społecznych form przedsiębiorstw, mających bezpośrednio kontakt ze źródłem finansowania.

Demokracja zmierzająca do ideału społeczeństwa obywatelskiego skupia się aktualnie na rozwoju form demokracji bezpośredniej. Ma ona być wsparciem dla pośredniego wpływu obywateli na państwo w postaci wyborów. Kształtowanie przestrzeni wokół człowieka, przestrzeni, z którą obcujemy na co dzień, szczególnie tej najbliższej, związanej z miejscem zamieszkania wymaga udziału osób najbardziej zainteresowanych – mieszkańców.

3. Specyfika

Mówiąc o partycypacji społecznej trzeba wziąć pod uwagę różnice w prawodawstwie i zasobności stosujących ją krajów oraz różnice w mentalności narodów. Różne były też przyczyny, dla których idea partycypacji powstawała. Połowa wieku XX przyniosła Stanom Zjednoczonym Ameryki falę ruchów społecznych, takich jak np. działania na rzecz równouprawnienia ludności czarnej czy ruch obrony praw obywatelskich. Coraz częściej w ubogich dzielnicach miast tworzyły się w sposób spontaniczny organizacje mieszkańców. Chociaż nie miały jeszcze sformułowanych celów, a z koordynacją działań były problemy, niewątpliwie stały się elementem reakcji na zcentralizowany system władzy oraz ogniwem w przejściu od demokracji reprezentatywnej do demokracji uczestniczącej[9]. Dziś, w kraju tym, planowanie jest zdecentralizowane i biorą w nim udział: rząd federalny, władze lokalne oraz mieszkańcy. Wszystkie stany posiadają odrębne procedury i przepisy prawa miejscowego. W różny też sposób realizują politykę zagospodarowania przestrzennego.

W większości państw europejskich planowanie rozpoczyna się na poziomie centralnym i regulują je odpowiednie ustawy parlamentarne[10]. Dopiero w następnej kolejności planowaniem zagospodarowania zajmują się władze lokalne. Na tym etapie pojawia się w mniejszym lub większym stopniu współpraca ludności lokalnej. W Polsce partycypacja społeczna obowiązuje prawnie w postaci przeprowadzania konsultacji społecznych przy wykonywa-

---

[8] Arnstein S.R., *A Ladder of Citizen Participation*, *Journal of the American Institute of Planners* JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, s. 216-224.

[9] Sanoff H., *Community Participation Methods in Design and Planning*, John Willey and Sons, New York 2000, s. 2.

[10] http://pspe.gridw.pl (odczyt: 20.02.2104).

niu Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego[11]. Jej pojęcie zaistniało u nas w końcu lat 90. XX w. i związane było z wynikającą z reformy administracyjnej decentralizacją władzy. Oczekiwany przez lata wpływ obywateli na ich własne sprawy, również te związane z miejscem zamieszkania, miał się urzeczywistnić.

W krajach Europy zachodniej udział społeczeństwa w kształtowaniu swoich miejsc zamieszkania jest dziś bardzo zauważalny. Coraz silniej zaznacza się w etapach projektowania i realizacji. Społeczności lokalne mają też potężny wpływ na sposób użytkowania osiedla czy dzielnicy. Częstym zjawiskiem staje się zakładanie stowarzyszeń mieszkańców i współpracujących z nimi fundacji[12]. Korzystają one z porad ekspertów i są niezwykle zaangażowane w rozwój własnych miejsc zamieszkania. Stowarzyszenia mieszkańców pozostają w związkach partnerskich z gminami, działają na wielu frontach, zarówno na poziomie projektu, w procesie budowy, jak i w zakresie zarządzania. Członkowie stowarzyszenia to: właściciele mieszkań, które sami zamieszkują, właściciele mieszkań na wynajem i najemcy. Zgodnie z obowiązującą koncepcją, osobiste zaangażowanie ludzi jest warunkiem osiągnięcia przyjaznego, zrównoważonego środowiska. Mieszkańcy organizują i biorą udział w warsztatach, w decydowaniu o sposobach zagospodarowania terenu, zarówno przez prywatne osoby, jak i zatrudniane firmy. W wielu wypadkach każdy mieszkaniec osiedla dzielnicy podpisuje umowę ze stowarzyszeniem w celu świadomej deklaracji dotyczącej użytkowania danego terenu, wraz ze wszystkimi konsekwencjami swojego wyboru. Stowarzyszenia posiadają rozwinięty system informacyjny. Wydają biuletyny zawierające istotne dla osiedla informacje, raporty, opisy działania grup roboczych, opisy doświadczeń, informacje dotyczące popytu i podaży, wywiady itp. Na terenie działają grupy robocze, jak np. grupa zielonych, grupa ds. usterek budowlanych, ds. wspólnego korzystania z samochodów, ds. bezpieczeństwa ruchu drogowego, ds. Internetu itp. Możliwości decyzyjne mieszkańców bywają tak duże, że od nich zależy, kto może kupić lub wynająć dom, czy mieszkanie[13]. I tu rodzi się pytanie: czy idea, która być może sprawdzi się w Niemczech czy Holandii, będzie przyswajalna w warunkach innych krajów, innych narodów i społeczeństw. Dla pokolenia Polaków, które pamięta dobrze czasy socjalizmu w naszym kraju, spółdzielnie mieszkaniowe jawią się jako siedliska korupcji i potężnej manipulacji zasobami i ludźmi. Kulminacja absurdu związanego z ich działaniem przypada na lata 80. XX wieku. Wspomniane wcześniej stowarzyszenia mieszkańców powstają obecnie w krajach, które o wytworach socjalizmu wiedzieć mogły jedynie z mediów i nie całkiem rozumiały specyfikę jego gospodarki i uwarunkowań społecznych. Dla obserwatorów z byłego „bloku wschodniego" współczesne, zachodnioeuropejskie stowarzyszenia zaczynają czasem niebezpiecznie przypominać właśnie spółdzielnie mieszkaniowe. Nie jest wykluczone, że w dzisiejszych czasach, bez złych nawyków i w warunkach

---

[11] Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. 2003, Nr 80, poz. 717.

[12] Jagiełło-Kowalczyk M., *Koordynacja środowiskowa w kształtowaniu zrównoważonych inwestycji mieszkaniowych*, Monografia 418, seria Architektura, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2011, s. 90.

[13] Więcej na temat grup roboczych oraz działania fundacji i stowarzyszenia BEL w książce mieszkańców Lanxmeer Bewonershandboek, Culemborg 2003, dostępnej w stowarzyszeniu BEL oraz na stronie internetowej www.bel-lanxmeer.nl (odczyt: 20.02.2104).

gospodarki rynkowej formuła taka odniesie tam sukces. Czy jednak my Polacy jesteśmy już gotowi na zapożyczenie tego typu rozwiązań? W Holandii w mieście Culemborg funkcjonuje założona w 1994 roku Fundacja EVA[14]. Jej główne założenia to stosowanie bioekologicznego budownictwa w najszerszym tego słowa znaczeniu, dbałość o warunki przyrodnicze i rolnicze, integracja różnych funkcji i technik i bardzo szeroki udział rezydenta. Współpraca gminy i fundacji, ogromne zaangażowanie mieszkańców przyniosły efekt w postaci zrównoważonego osiedla Lanxmeer[15]. Osiedle znajduje się na terenie poboru wody, w sąsiedztwie wieży ciśnień. Lokalizacja ta była wynikiem kompromisu pomiędzy stronami i daleko idących zobowiązań w kwestii zachowania naturalnego, w dużej mierze rolniczego charakteru otoczenia. Nacisk położono też na zastosowanie zrównoważonych materiałów budowlanych oraz aspekty społeczne, kulturowe, krajobrazowe i gospodarcze. Wydaje się, że tu, szczególnie w związku ze specyficzną lokalizacją, wyjątkowo daleko idąca decyzyjność mieszkańców w finansowych, organizacyjnych i osobowych sprawach osiedla jest uzasadniona. Jednak, spoglądając na warunki polskie, przykłady bezinteresownego działania „na złość" sąsiadom, niestety w naszym kraju zdają się być nagminne. Jak określić granice do jakich jeden mieszkaniec może mieć wpływ na los drugiego?

Jak określić też granice rozsądku, żeby nie powiedzieć śmieszności pewnych rozwiązań? Spójrzmy na funkcjonujące na świecie wioski tematyczne mające na celu ożywienie gospodarki, poprzez integrację lokalnej społeczności wokół zagadnień związanych z miejscem zamieszkania. Swoje działania koncentrują wokół konkretnych produktów, usług lub kultury swojego regionu, tworząc z nich swego rodzaju produkt turystyczny, mający generować alternatywne dochody mieszkańców. Pomysł ciekawy, na świecie związany jest głównie z produkcją rolną danego regionu z kulturą i tradycją z propagowaniem rozwoju zrównoważonego. Jako przykłady związane z rolnictwem podać można Malzhausen w Górnej Bawarii – Niemcy, Armschlag czy Krummnußbaum w Austrii. Malzhausen to miejscowość słynąca z hodowli krów. Oferuje kulinarne i rozrywkowe weekendy country czy ścieżkę historyczną wołów. Armschlag od 1985 r. określa się mianem wsi maku. Można tu zjeść zupę makową, filet z sandacza z makiem, makaron z makiem, omlety makowe z serem ziołowym, tort makowy. Jest też seria produktów makowych: makowy krem do rąk, makowy żel pod prysznic, miód makowy itd. Krummnußbaum słynie z uprawy orzecha i wszystko, co ma z tym związek ma stanowić o atrakcyjności wioski. Kulturę i tradycję regionu propaguje np. Bröbberow – Meklenburgia – Niemcy, gdzie motywem przewodnim jest kultura meklenburska. Ybbsitz w Austrii jest wioska skupiająca się na kowalstwie. Prowadzone są tam m.in. kursy dla adeptów tego rzemiosła. Wieś Celtycka w Schwarzenbach w Austrii zaistniała dzięki odkryciu największego celtyckiego miasta z czasów Juliusza Cezara we wschodnich Alpach. Zrekonstruowano celtyckie domostwa i warsztaty, można zapoznać się z celtyckim rzemiosłem i sztuką. Również miasta Poohang, Keongju i Yeongju – Korea, wpisują się w ideę opartą na wymianie kulturalnej, pozwalając w tym wypadku mieszkańcom miast doświadczyć tradycyjnej koreańskiej kultury i życia społeczności wiejskiej. Wioska Upper Canada Village, Ontario – Kanada, oferuje przeniesienie się w czasie do roku 1860 i poznanie różnych aspektów życia na wsi i w małym miasteczku w tamtych czasach w Kana-

[14] Za www.eva-lanxmeer.nl (odczyt: 20.02.2104).

[15] Jagiełło-Kowalczyk M., *op. cit*., s. 91.

dzie. Rozwój zrównoważony propaguje Ingenried – Górna Bawaria – Niemcy, funkcjonując w duchu energii odnawialnej[16].

Przeniesienie idei wiosek tematycznych na grunt polski zaowocowało powstaniem kilku. Strategia rozwoju gminy Wierzbinek[17], oparta została na użytkowym i symbolicznym znaczeniu zaczerpniętej z nazwy wsi wierzby – „Gmina Wierzbinek światowym centrum wierzby". W ramach wdrażania strategii posadzono kolekcję wierzby szybkorosnącej, w ogrodach zbudowano żywe konstrukcje z wierzby. W roku 2013 odbyły się już XVI Ogólnopolskie Targi Wierzby i Wikliny. Sierakowo Sławieńskie natomiast to mała wieś w gminie Sianów, w powiecie koszalińskim, która funkcjonuje pod nazwą Wioska Hobbitów[18]. W tworzenie wioski tematycznej zaangażowała się prawie jedna piąta mieszkańców, działająca początkowo spontanicznie. Po trzech latach udało tam się założyć stowarzyszenie Hobbiton. W tworzeniu wioski pomagał mieszkańcom samorząd gminy Sianów, harcerze i studenci. Otrzymano dotacje Fundacji Wspomagania Wsi, Fundacji Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Fundacji Batorego i Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Wieś uczestniczyła już w dziesięciu projektach, dotyczących zarówno wioski tematycznej, jak i integracji mieszkańców wsi, dziedzictwa kulturowego i ochrony przyrody. Wieś Aniołowo działa jako Wioska Aniołów ze świetlicą „Pod dobrym Aniołem" i Anielskim Zakątkiem powstałym na terenie dawnego dzikiego wysypiska. Co roku organizowany jest tam Zlot Miłośników Aniołów[19]. Na Lubelszczyźnie powstały: Wieś Pszczelarska (Pszczela Wola),Wieś Kowalska (Wojciechów), Wieś Garncarska, (Łążek Garncarski), Wioska Dyniowa (Zaliszcze), Wieś Tatarska (Studzianka). Od roku 2000 zainicjowano postanie ponad 100 wiosek tematycznych, działa zaś dziś ok. 60[20]. Taki sposób aktywizacji społeczności owocuje niewątpliwie sprecyzowaniem wizerunku otoczenia, nadaniem mu określonego charakteru, polepszeniem warunków bytowych, czasem przekłada się bezpośrednio na zasobność mieszkańców. Przyglądając się jednak dokładniej tym formom partycypacji, nie może pominąć faktu, że nie wszyscy są nimi zainteresowani. Jeśli z opublikowanych danych wynika, że 1/5 mieszkańców utożsamia się z jakimś pomysłem[21], to co dzieje się z pozostałymi 4/5. Nierzadko, nie tylko nie biorą oni udziału w tych formach aktywności, ale dystansują się od nich bądź wręcz wstydzą. I tu znów należy zastanowić się nad skalą zjawiska. O ile pomysł aktywizacji grup społecznych w ramach określonego tematu jest twórczy, o tyle nie może być on narzucony całej społeczności wioski, osiedla czy dzielnicy. To co może być atrakcyjne na chwilę czy w danej sytuacji, nie koniecznie sprawdzi się na co dzień i w każdych warunkach.

---

[16] http://www.wioskitematyczne.org.pl (odczyt: 20.02.2104).

[17] http://www.wierzbinek.pl (odczyt: 20.02.2104).

[18] www.sierakowo.wioskitematyczne.org.pl, www.hobbici.pl (odczyt: 20.02.2104).

[19] http://www.naszeaniolowo.pl (odczyt: 20.02.2104).

[20] http://www.wioskitematyczne.org.pl (odczyt: 20.02.2104).

[21] *Ibidem*.

4. Problemy lokalne

Kilkanaście lat funkcjonowania w Polsce mechanizmów partycypacji społecznej to okres, w jakim zdarzyło się na tym polu wiele dobrego, ale ujawniają się też poważne wady zaangażowania społeczności w sprawy wspólne[22].

Można tu wymienić kilka podstawowych problemów. Pierwszy z nich to fakt, że władzom lokalnym nie do końca zależy na włączaniu obywateli w sprawy publiczne, co zgłaszane jest przede wszystkim przez organizacje pozarządowe. Drugi istotny problem eksponowany dla odmiany przez społeczności samorządowe to brak profesjonalizmu organizacji pozarządowych i dążenie do realizowania partykularnych interesów. I w końcu, zarówno władze lokalne, jak i organizacje pozarządowe zwracają uwagę, że to sami obywatele nie są zainteresowani sprawami publicznymi, niechętnie angażują się w inicjatywy władz i organizacji pozarządowych. Często mimo stosowania regulacji prawnych, przeznaczania odpowiednich środków finansowych i edukacji, zaangażowanie społeczności lokalnych nie jest zadawalające. Zmierza bowiem w wielu sytuacjach w kierunku rutynowości, instrumentalizacji i fasadowości. Z jednej więc strony wyłania się niewiedza i brak zainteresowania obywateli sprawami własnej wspólnoty samorządowej, z drugiej – zainteresowanie niezwykle silne, ale mające na celu tylko realizację własnych, jednostkowych interesów, pod przykrywką działań partycypacyjnych. Wielokrotnie zresztą owe interesy jednostek wykluczają się wzajemnie, co stwarza pole do poważnych konfliktów. Inne znów spojrzenie wskazuje na bagatelizowanie organizacji obywatelskich w czasie tworzenia polityk publicznych, złą wolę lub po prostu brak wiedzy w tym zakresie prezentowany przez kadrę urzędniczą, zbyt późne inicjowanie konsultacji społecznych i niejasny dobór ich uczestników.

Odpowiedzią na te problemy starają się być formy partycypacji w postaci programów prowadzonych przez Urzędy Miast, pozostające w zgodzie ze strategią Unii Europejskiej. Pozwalają one na przekazanie środków na inwestycje związane z kształtowaniem środowiska mieszkaniowego na zasadach konsultacji społecznych, budżetu partycypacyjnego i społecznej partycypacji. Budżet partycypacyjny, będący inicjatywą Rad Dzielnic, zakłada przeznaczenie części środków budżetowych na realizacje zgłaszanych projektów w kolejności określonej przez mieszkańców. Nowe doświadczenia niosą ze sobą takie inicjatywy, które włączają mieszkańców w przygotowanie koncepcji projektów. W naszym kraju są nimi opracowane przez British Council *Gra miejska*[23], czy *Aktywna społeczność*[24]. Polskie edycje gry odbyły się m.in. w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Gdańsku i Poznaniu. Podejmowały wiele ważnych tematów, a odbywały się w formie warsztatów, w których brali udział przedstawiciele mieszkańców, stowarzyszeń pozarządowych i Urzędu Miasta, architekci, urbaniści, artyści, socjologowie itp. Forma warsztatów przewiduje pracę w interdyscyplinarnych zespołach. Efektem pracy ma być wypracowanie pomysłów dotyczących tematu gry. Na podstawie głosowania i dyskusji wybierane są najlepsze z nich. Gra jest okazją do dialogu społecznego między stronami, a jej formuła daje szansę na przełożenie

---

[22] *Narastające dysfunkcje*…, *op .cit*., s. 108.

[23] *Future City Game – Gra Miasto Przyszłości*, http://rewitalizacja.krakow.pl (odczyt: 26.02.2104).

[24] *Active Citizens – Aktywna Społeczność*, http://rewitalizacja.krakow.pl (odczyt: 26.02.2104).

wypracowanych wizji na konkretne działania Urzędu Miasta. Do opracowania i wdrożenia rozwiązań związanych z odnową miast przy udziale społeczeństwa dąży Program Inicjatywy Wspólnotowej URBACT[25]. Ma on na celu stworzenie międzynarodowej wymiany doświadczeń między miastami. Projekty programu URBACT to *Joining Forces: Metropolitan Governance and Competitiveness of European Cities Joining Forces*[26] i *USER Changes and conflicts in using urban spaces*[27]. Podstawą tych projektów jest zaangażowanie użytkowników w projektowanie i zarządzanie przestrzenią publiczną. Ma ono zmniejszyć liczbę konfliktów, a w konsekwencji dać możliwość tworzenia przyjaznych i bezpiecznych przestrzeni miejskich.

5. Podsumowanie

Szybko postępujące zmiany w sposobie użytkowania miast, nowe potrzeby, nawyki i trendy w korzystaniu z przestrzeni, w tym tych przeznaczonych do mieszkania, stanowią potencjalną przyczynę narastających konfliktów między użytkownikami, władzami i organizacjami biorącymi udział w kształtowaniu tych przestrzeni. Pojawia się więc wyzwanie dla sposobu projektowania i zarządzania miastem. Coraz bardziej istotna dla tych procesów staje się rola użytkowników. Ich doświadczenia są nie do przecenienia w zrozumieniu sposobów postrzegania przez nich otoczenia i preferencji dotyczących wykorzystywania przestrzeni miejskich. Jest to podstawa do zdefiniowania konfliktów, które się wokół nich toczą. Z potrzeby wciągnięcia użytkowników w działania związane z ich otoczeniem zrodziła się idea partycypacji społecznej. Idea ta zaistniała w różnych krajach w różnym czasie i z różnym natężeniem. Przybiera też różne formy. Bardzo istotne jest wnikliwe przyjrzenie się, jak sprawdza się w krajach, biorąc pod uwagę ich uwarunkowania polityczne, gospodarcze i naturalne oraz przede wszystkim zwyczaje, zachowania, kulturę zamieszkujących je społeczności. Implementacja jej do warunków polskich powinna następować jedynie po starannym dostosowaniu jej do specyfiki naszego kraju i złożonej charakterystyki jego społeczności. Rodzaje i natężenie działań partycypacyjnych muszą być traktowane wybiórczo, być dopasowywane do konkretnych miejsc i przypadków. Uszanować też należy prawa tej części społeczności, która z różnych powodów nie chce uczestniczyć w działaniach wspólnotowych.

Na obraz obszarów mieszkaniowych wpływ mają aspekty socjologiczne i polityczno-ekonomiczne. Ogólna diagnoza stanu partycypacji w polskich samorządach nie wypada pomyślnie. Przyczyn jest wiele, wśród nich zbyt rzadkie stosowanie innowacyjnych, interaktywnych narzędzi i brak tzw. informacji zwrotnej. Dotyczy to zarówno nowych realizacji, jak i obszarów poddawanych rehabilitacji. Mimo wszystko nie da się nie zauważyć, że wśród obywateli naszego kraju rośnie przekonanie o konieczności i możliwej skuteczności wspólnego działania na rzecz przestrzeni wokół nas, na rzecz naszego miejsca zamieszkania. Od-

[25] www.funduszestrukturalne.gov.pl (odczyt: 26.02.2104).

[26] http://irm.krakow.pl/pl/urbact_urbact_ii_-_joining_forces.html (odczyt: 26.02.2104).

[27] Haupt P., *U mnie na Azorach…Użytkownik a obraz przestrzeni publicznej*, referat na Ogólnopolską Konferencję Naukową „Społeczna rola architektury", Nowy Targ 06–07.12.2013, materiały niepublikowane.

powiedzią na taką potrzebę może się stać udział społeczności w międzynarodowych i europejskich programach, których intencją jest postrzeganie mieszkańców jako współtwórców konkretnych projektów. Jednak udział ten powinien być gruntownie przemyślany, starannie dopasowany do specyfiki otoczenia i odpowiednio pokierowany.